

TIL O'RGANISHDA TA'LIM MUHITI VA IJTIMOIY O'ZARO TA'SIRNING AHAMIYATI

Boynazarova Durdona Saloxiddin qizi,
Termiz shahridagi Prezident maktabi,
ingliz tili fani o'qituvchisi, magistr
durdona90.boynazarova@gmail.com
+998971541390
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18454353>

Annotatsiya: Ushbu maqolada chet tilini o'rganish jarayonida ta'lim muhiti va ijtimoiy o'zaro ta'sirning o'zni ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda til o'rganishning sotsiokultural asoslari, kommunikativ yondashuv va hamkorlikka asoslangan ta'limning samaradorligi yoritib beriladi. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi, Krashenning kirish gipotezasi, Longning interaksiya gipotezasi va Swainning chiqish gipotezasi asosida til rivojlanishining ijtimoiy tabiati ochib beriladi. Shuningdek, maqolada zamonaviy ta'lim muassasalarida, xususan Prezident maktablari misolida, samarali ta'lim muhiti yaratish bo'yicha amaliy tajribalar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari ijtimoiy faol, qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv muhit o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini va o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ta'lim muhiti, ijtimoiy o'zaro ta'sir, sotsiokultural nazariya, kommunikativ kompetensiya, ZPD, inklyuziv ta'lim, chet tili, hamkorlik.

Роль образовательной среды и социального взаимодействия в изучении языка

Бойназарова Дурдона Салохиддин кизи,
учитель английского языка, магистр,
Президентская школа в г. Термез

Аннотация: В статье рассматривается роль образовательной среды и социального взаимодействия в процессе изучения иностранного языка с теоретической и практической точек зрения. Анализируются социокультурные основы языкового обучения, коммуникативный подход и эффективность обучения, основанного на сотрудничестве. На основе теорий Л.С. Выготского, С. Крашена, М. Лонга и М. Сунга раскрывается социальная природа языкового развития. Также в статье представлены практические примеры создания эффективной языковой среды в современных образовательных учреждениях, в частности в Президентских школах. Результаты исследования показывают, что поддерживающая и инклюзивная образовательная среда способствует развитию коммуникативной компетенции и повышению мотивации учащихся.

Ключевые слова: Образовательная среда, социальное взаимодействие, социокультурная теория, коммуникативная компетенция, зона ближайшего развития (ZPD), инклюзивное образование, иностранный язык, сотрудничество.

The role of educational environment and social interaction in language learning

Boynazarova Durdona Saloxiddin qizi,
English teacher, master's degree holder
Presidential school in Termez

Abstract: *This article explores the theoretical and practical aspects the role of the educational environment and social interaction in foreign language learning. The study implies sociocultural foundations of language acquisition, communicative approaches, and the effectiveness of collaborative learning. Based on the Sociocultural theories of Vygotsky, hypothesis of Krashen, Long, and Swain, the article highlights the social nature of language development. The article highlights practical examples from modern educational institutions, par-*

ticularly Presidential Schools to demonstrate how an effective language environment can be created. The findings indicate that a supportive, inclusive, and interactive learning environment significantly enhances learners' communicative competence and motivation.

Keywords: *Educational environment, social interaction, sociocultural theory, communicative competence, zone of proximal development (ZPD), inclusive education, foreign language, collaboration.*

Bugungi globallashuv sharoitida chet tillarini o'rganish jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Axborot almashinuvi, xalqaro hamkorlik, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi shaxsdan bir nechta tillarda muloqot qila olishni talab etmoqda. Til bilish nafaqat akademik muvaffaqiyat, balki shaxsning kasbiy rivojlanishi, raqobatbardoshligi hamda madaniyatlarning muloqotdagi samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish sifatini oshirish va o'rganish jarayonini yanada samarali tashkil etish dolzarb masalaga aylangan.

An'anaviy til o'qitish yondashuvlarida asosiy e'tibor grammatik qoidalar va lug'at boyligini yodlashga qaratilgan bo'lsa, hozirgi zamon pedagogik konsepsiyalarida o'quvchi faol subyekt sifatida qaraladi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til o'rganish jarayoni faqatgina grammatik bilimlarni egallash bilan cheklanmaydi, balki ijtimoiy muhit, faol muloqot va hamkorlik orqali samarali shakllanadi. Til, avvalo, muloqot vositasi bo'lib, u real ijtimoiy vaziyatlarda qo'llanilgandagina to'laqonli o'zlashtiriladi.

So'nggi yillarda til o'rganishning ijtimoiy tabiati masalasiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasi, Krashenning kirish gipotezasi, Longning interaksiya

gipotezasi hamda Swainning chiqish gipotezasi til rivojlanishida muhit va o'zaro muloqotning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ilmiy asoslab beradi. Ushbu nazariyalarga ko'ra, o'quvchi tilni nafaqat eshitish va o'qish orqali, balki faol muloqot, fikr almashish va hamkorlik jarayonida samaraliroq o'zlashtiradi.

Shu nuqtayi nazardan, ta'lim muhitining sifati, sinfdagi psixologik xavfsizlik, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi ijobiy munosabatlar hamda hamkorlikka asoslangan faoliyatlar til o'rganish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Aynan qulay va qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etishga, xatolardan qo'rqmasdan tilni amalda qo'llashga intiladilar.

Mazkur maqola chet tilini o'rganishda ta'lim muhiti va ijtimoiy o'zaro ta'sirning o'rnini ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, unda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida samarali til muhiti yaratish masalalari yoritiladi.

Til o'rganishda ta'lim muhiti tushunchasi. Ta'lim muhiti o'quvchining bilim olishi, ko'nikma va malakalarni egallashi uchun yaratilgan jismoniy, psixologik hamda ijtimoiy sharoitlar majmuasini o'z ichiga oladi. Jismoniy muhitga sinf xonasining jihozlanishi, o'quv qurollari, texnologik vositalar va o'tirish tartibi kirsas, psixologik muhit o'quvchilarning o'zini xavfsiz

his qilishi, fikrini erkin ifoda etishi va xatolarga ijobiy munosabat bildirilishi bilan belgilanadi. Ijtimoiy muhit esa o'qituvchi va o'quvchilar, shuningdek, o'quvchilarning o'zaro munosabatlari, hamkorlik va muloqot darajasi orqali namoyon bo'ladi.

Til o'rganish jarayonida qulay va ijobiy ta'lim muhiti alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday muhit o'quvchilarning tilni amaliy qo'llashga bo'lgan ishonchini oshiradi, ularni faol muloqotga undaydi va o'rganish jarayonida yuzaga keladigan psixologik to'siqlarni kamaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar o'zlarini qulay his qilgan muhitda chet tilida gapirishga, savol berishga va fikr almashishga ko'proq moyil bo'ladilar.

Krashen tomonidan ilgari surilgan affektiv filtr gipotezasiga ko'ra, o'quvchining emosional holati til o'zlashtirish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Stress, qo'rquv, xavotir va ishonchsizlik darajasi yuqori bo'lgan muhitda affektiv filtr ko'tarilib, kiruvchi til material o'quvchining ongida to'liq qayta ishlanmaydi. Natijada til o'rganish jarayoni sekinlashadi yoki samarasiz bo'ladi. Aksincha, qo'llab-quvvatlovchi, xatolarga ijobiy munosabat bildiriladigan muhitda affektiv filtr pasayadi va o'quvchilar tilni tabiiyroq o'zlashtira boshlaydilar.

Shu bois sinfda ijobiy psixologik muhit yaratish o'qituvchining muhim pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. O'qituvchining rag'batlantiruvchi munosabati, xatolarni tanqid qilish emas, balki o'rganish jarayonining bir qismi sifatida qabul qilishi, shuningdek, o'quvchilar o'rtasida hurmat va hamkorlikni rivojlantirishi samarali ta'lim muhitini shakllantiradi. Bunday sharoitda o'quvchilar tilni faqat nazariy bilim sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o'zlashtiradilar.

Natijada, ta'lim muhiti til o'rganish jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u o'quvchilarning kommunikativ kompetensiya-

sini rivojlantirishda, ularning motivatsiyasini oshirishda va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Sotsiokultural nazariya va yaqin rivojlantirish zonasi (ZPD). Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan sotsiokultural nazariya insonning bilish jarayoni, tafakkuri va til rivojlanishini ijtimoiy faoliyat hamda madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq holda izohlaydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, bilim individual tarzda emas, balki ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonida shakllanadi. Til esa bu jarayonda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki u insonlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlabgina qolmay, balki tafakkurni rivojlantirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. [1]

Sotsiokultural nazariyada "Yaqin rivojlantirish zonasi" (Zone of Proximal Development – ZPD) tushunchasi markaziy o'rin egallaydi. ZPD o'quvchining mustaqil ravishda bajara oladigan vazifalari bilan o'qituvchi, kattalar yoki bilim darajasi yuqoriroq bo'lgan tengdoshlari ko'magida bajarishi mumkin bo'lgan vazifalari o'rtasidagi farqni anglatadi. Aynan ushbu zona doirasida amalga oshirilgan ta'lim faoliyati o'quvchining rivojlanishiga eng samarali ta'sir ko'rsatadi.

Til o'rganish jarayonida ZPD konsepsiyasi, ayniqsa, muhim ahamiyatga ega. O'quvchi o'z imkoniyatlaridan biroz yuqori bo'lgan vazifalarni bajarish orqali yangi til birliklarini o'zlashtiradi, grammatik tuzilmalarni amalda qo'llaydi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Bu jarayonda o'qituvchi tomondan beriladigan pedagogik qo'llab-quvvatlash, ya'ni *scaffolding*, muhim rol o'ynaydi. Scaffolding bosqichma-bosqich amalga oshiriladi va o'quvchining mustaqilligi oshgani sari asta-sekin kamaytiriladi. [7]

Juftlik va guruhli ishlar ZPD asosida tashkil etilgan samarali ta'lim faoliyatining muhim shakllaridan biridir. Bunday faoliyatlar davomida o'quvchilar o'zaro fikr almashadilar,

til birliklarini birgalikda muhokama qiladilar va bir-birlarining bilimlaridan foydalanadilar. Natijada, til o'rganish jarayoni faqat individual emas, balki ijtimoiy tajriba sifatida namoyon bo'ladi. Tengdoshlari bilan muloqot qilgan o'quvchi o'z xatolarini angelaydi, yangi ifodalarni o'rganadi va tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Muhokama va muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar ham ZPD doirasida samarali hisoblanadi. O'quvchilar fikr bildirish, bahslashish va o'z nuqtayi nazarini himoya qilish jarayonida til vositalaridan faol foydalanadilar. Bu esa nafaqat til ko'nikmalarini, balki tanqidiy fikrlash va ijtimoiy muloqot malakalarini ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, sotsiokultural nazariya va Yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi til o'rganishning ijtimoiy tabiatini chuqur ochib beradi. O'qituvchi tomonidan to'g'ri tashkil etilgan hamkorlikka asoslangan faoliyatlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash orqali o'quvchilarning til imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirish mumkin.

Kirish, interaksiya va chiqish gipotezalari. Chet tilini o'rganish jarayonini tushuntirib beruvchi zamonaviy nazariyalar orasida Krashenning kirish gipotezasi, Longning interaksiya gipotezasi hamda Swainning chiqish gipotezasi muhim o'rin egallaydi. Ushbu uch nazariya til o'zlashtirish jarayonining turli jihatlarini yoritib, bir-birini to'ldiruvchi konseptual asosni tashkil etadi. Ular til o'rganishning nafaqat kognitiv, balki ijtimoiy va kommunikativ tabiatini ham ochib beradi.

Krashen tomonidan ilgari surilgan kirish gipotezasiga ko'ra, til o'rganish o'quvchi uchun tushunarli bo'lgan, biroq mavjud bilim darajasidan biroz yuqori bo'lgan til materiali orqali samarali amalga oshadi. Ushbu holat $i+1$ formulasi bilan ifodalanadi, bunda i o'quvchining hozirgi bilim darajasini, $+1$ esa yangi o'zlash-

tirilayotgan til birliklarini anglatadi. O'quvchi tushuna oladigan, lekin ma'lum darajada qiyinchilik tug'diradigan material bilan ishlaganda, til tabiiy ravishda va bosqichma-bosqich rivojlanadi. Shu bilan birga, Krashen affektiv filtr tushunchasini ham ilgari surib, qulay psixologik muhit kirish materialining samarali o'zlashtirilishida muhim omil ekanini ta'kidlaydi [2].

Longning interaksiya gipotezasi til o'rganishda muloqot jarayonining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Ushbu gipotezaga ko'ra, o'quvchilar muloqot davomida yuzaga keladigan ma'no kelishuvi (*negotiation of meaning*) orqali tilni yanada chuqurroq o'zlashtiradilar. Ya'ni, tushunmovchilik yuzaga kelganda savol berish, qayta izohlash, aniqlashtirish kabi jarayonlar til birliklariga e'tiborni kuchaytiradi va o'rganishni tezlashtiradi. Juftlik va guruhli ishlar, rolli o'yinlar hamda muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar interaksiya gipotezasini amalda qo'llash uchun samarali vositalar hisoblanadi [3].

Swain tomonidan ishlab chiqilgan chiqish gipotezasi esa til o'rganishda faol til ishlab chiqarishning, ya'ni gapirish va yozishning muhim rolini ta'kidlaydi. Ushbu gipotezaga binoan, o'quvchilar faqat kirish materialini qabul qilish bilan cheklanib qolmasdan, o'z fikrlarini chet tilida ifodalashga majbur bo'lganlarida til tizimini chuqurroq anglay boshlaydilar. Chiqish jarayonida o'quvchilar o'z bilimlaridagi bo'shliqlarni sezadilar, grammatik va leksik xatolarini anglaydilar hamda ularni to'g'rilashga intiladilar. Bu esa til rivojlanishining muhim bosqichini tashkil etadi [4].

Mazkur uch nazariya birgalikda til o'rganish jarayonining kompleks modelini shakllantiradi. Tushunarli kirish materiali, faol muloqot va tilni amaliy qo'llash o'zaro uyg'unlashgan holda amalga oshirilgandagina samarali til muhiti yaratiladi. Natijada, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi va til o'r-

ganish jarayoni yanada mazmunli va barqaror bo'ladi.

Inklyuziv ta'lim va ijtimoiy muhit. Inklyuziv ta'lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u barcha o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda teng va adolatli ta'lim muhitini yaratishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvda o'quvchilarning ijtimoiy kelib chiqishi, til darajasi, madaniy tajribasi yoki o'rganish sur'atidagi farqlar to'siq sifatida emas, balki ta'lim jarayonini boyituvchi omil sifatida qaraladi.

Chet tilini o'rganish jarayonida inklyuziv ta'lim ayniqsa dolzarb ahamiyatga ega. Sinfda turli til darajasiga ega o'quvchilarning mavjudligi differensial yondashuvni talab qiladi. Differensial ta'lim o'quvchilarga bir xil maqsadga turli yo'llar orqali erishish imkonini beradi. Masalan, til darajasi pastroq bo'lgan o'quvchilar uchun soddalashtirilgan matnlar va qo'llab-quvvatlovchi vizual vositalar taqdim etilsa, yuqori darajadagi o'quvchilar uchun kengaytirilgan topshiriqlar va mustaqil fikrlashga undovchi vazifalar berilishi mumkin.

Ijtimoiy muhit inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi. Hurmatga asoslangan, qo'llab-quvvatlovchi va xavfsiz muhitda o'quvchilar o'zlarini sinf jamoasining muhim a'zosi sifatida his qiladilar. Bunday muhitda o'quvchilar bir-birining fikrini tinglashga, turli madaniy qarashlarni qabul qilishga va o'zaro hamkorlik qilishga o'rganadilar. Natijada, ijtimoiy o'zaro ta'sir kuchayib, til o'rganish jarayoni yanada samarali kechadi.

Inklyuziv ta'lim doirasida o'qituvchining roli ham sezilarli darajada kengayadi. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki fasilitator, maslahatchi va qo'llab-quvvatlovchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. U o'quvchilarning ehtiyojlarini tahlil qiladi, moslashtirilgan

topshiriqlarni ishlab chiqadi va har bir o'quvchining faolligini ta'minlashga intiladi. Guruhli ishlar, loyihaviy faoliyat va muhokamalarga asoslangan mashg'ulotlar inklyuziv muhitni shakllantirishda samarali pedagogik vositalar hisoblanadi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim o'quvchilarda ijtimoiy mas'uliyat, bag'rikenglik va empatiya kabi muhim ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Turli tajriba va imkoniyatlarga ega tengdoshlari bilan birgalikda ishlagan o'quvchilar nafaqat til ko'nikmalarini, balki jamiyatda faol va mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladigan hayotiy kompetensiyalarni ham egallaydilar.

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim va ijobiy ijtimoiy muhit chet tilini o'rganishda samaradorlikni oshiruvchi muhim omillar bo'lib, ular o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirish va teng imkoniyatlar asosida ta'lim olishlarini ta'minlaydi.

Amaliy faoliyatlar va hamkorlikka asoslangan o'qitish. Zamonaviy chet tili o'qitish metodikasida amaliy faoliyatlar va hamkorlikka asoslangan o'qitish yondashuvi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv o'quvchini passiv bilim oluvchi emas, balki ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi sifatida shakllantirishga qaratilgan. Rolli o'yinlar, munozaralar, loyiha ishlari, debatlar va taqdimotlar o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali vositalar hisoblanadi. Bunday faoliyatlar o'quvchilarga tilni sun'iy mashqlar doirasida emas, balki real hayotiy vaziyatlarga yaqin sharoitda qo'llash imkonini yaratadi.

Rolli o'yinlar o'quvchilarning tilni kontekstda o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Masalan, kundalik hayotda uchraydigan vaziyatlarni modellashtrish orqali o'quvchilar muloqotga kirishadi, savol berish, fikr bildirish va muammolarni hal qilish jarayonida til birliklaridan

faol foydalanadilar. Munozaralar va debatlar esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ularni o'z nuqtayi nazarini mantiqiy asoslashga va boshqalarning fikrini hurmat qilishga o'rgatadi. Bu jarayonda o'quvchilar nafaqat til ko'nikmalarini, balki ijtimoiy muloqot madaniyatini ham egallaydilar.

Loyiha ishlari va taqdimotlar hamkorlikka asoslangan o'qitishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O'quvchilar kichik guruhlarda ishlash orqali ma'lumot izlash, tahlil qilish va uni chet tilida taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bunday faoliyatlar til o'rganish jarayonini integrativ tusga keltirib, o'quvchilarning mustaqil o'rganish va mas'uliyat hissini oshiradi. Shu bilan birga, loyiha asosidagi ta'lim o'quvchilarning ijodkorlik salohiyatini ochib berishga xizmat qiladi.

Xususan, Prezident maktablari va ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida tashkil etilayotgan debatlar, fan olimpiadalari, intellektual musobaqalar hamda xalqaro tanlovlar o'quvchilarning chet tiliga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirmoqda. Ushbu tadbirlar o'quvchilar uchun tilni real kommunikativ muhitda qo'llash imkoniyatini yaratib, sog'lom raqobat va o'zaro hamkorlik muhitini shakllantiradi. O'quvchilar musobaqalar jarayonida nafaqat til bilimlarini sinovdan o'tkazadilar, balki jamoada ishlash, vaqtni to'g'ri taqsimlash va stressni boshqarish kabi muhim hayotiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradilar.

Amaliy faoliyatlar orqali tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi va ularning o'rganishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi. Hamkorlikka asoslangan o'qitish sharoitida o'quvchilar bir-biridan o'rganadilar, tajriba almashadilar va tilni ijtimoiy vosita sifatida chuqurroq anglay boshlaydilar.

Xulosa qilib aytganda, amaliy faoliyatlar va hamkorlikka asoslangan o'qitish chet

tilini o'rganishda samarali pedagogik yondashuv bo'lib, u o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish, o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirish hamda real hayotda tilni qo'llashga tayyor shaxslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'qituvchining roli. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi an'anaviy bilim beruvchi roldan chiqib, o'quv jarayonining faol tashkilotchisi, fasilitatori va yo'naltiruvchisi sifatida namoyon bo'ladi. Uning asosiy vazifasi tayyor bilimlarni berish emas, balki o'quvchilarda bilimni mustaqil izlash, tahlil qilish va amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat.

O'qituvchi ta'lim jarayonida ijobiy, erkin va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratishi muhim. Bunday muhitda o'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda etish, savollar berish va munozaralarda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'qituvchi har bir o'quvchining individual qobiliyati, qiziqishi va ehtiyojlarini inobatga olgan holda yondashib, ularni rag'batlantirishi va ishonch uyg'otishi lozim.

Shuningdek, zamonaviy o'qituvchi o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. Turli interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar, loyiha va jamoaviy ishlar orqali o'quvchilarning faolligi oshiriladi. O'qituvchi bu jarayonda yo'naltiruvchi savollar berib, o'quvchilarga to'g'ri xulosa chiqarishga yordam beradi, biroq ularning mustaqil qaror qabul qilishiga to'sqinlik qilmaydi.

Bundan tashqari, o'qituvchi zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanib, ta'lim jarayonini qiziqarli va samarali tashkil etadi. U doimiy ravishda o'z ustida ishlashi, kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishi va innovatsion yondashuvlarni amaliyotga joriy etishi zarur. Shu tariqa, zamonaviy o'qituvchi o'quvchilarni nafaqat bilimli,

balki mustaqil fikrlovchi, mas'uliyatli va raqobatbardosh shaxs sifatida tarbiyalashda muhim o'rin tutadi.

Ilmiy tadqiqotlar tahlili va adabiyotlarga tayangan muhokama. Zamonaviy lingvodidaktik tadqiqotlar til o'rganish jarayoni murakkab, ko'p omilli va asosan ijtimoiy tabiatga ega ekanini ilmiy asosda isbotlab bermoqda. Tadqiqotchilar tilni faqat grammatik qoidalar va lug'at birliklari majmui sifatida emas, balki muloqot va ijtimoiy o'zaro ta'sir jarayonida shakllanadigan vosita sifatida talqin etadilar.

Ellis (2003) tomonidan ilgari surilgan vazifaga asoslangan o'qitish (Task-Based Language Teaching) konsepsiyasiga ko'ra, til o'rganish real hayotga yaqin vazifalarni bajarish jarayonida samaraliroq amalga oshadi. Ushbu yondashuvda o'quvchilar tilni maqsad emas, balki muayyan vazifani bajarish vositasi sifatida qo'llaydi. Natijada o'rganish jarayoni sun'iy mashqlardan ko'ra, tabiiy muloqotga asoslanadi va o'quvchilarning kommunikativ faolligi sezilarli darajada ortadi [5].

Lightbown va Spada (2013) olib borgan tadqiqotlar esa ijtimoiy faol va psixologik jihatdan qulay ta'lim muhitining ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Ularning xulosalariga ko'ra, qo'llab-quvvatlovchi muhitda o'quvchilar grammatik xatolardan kamroq cho'chidi, nutqiy faoliyatda erkinroq ishtirok etadi va tilni tabiiy tarzda qo'llashga intiladi. Tadqiqotchilar o'qituvchining rag'batlantiruvchi munosabati va xatolarga tolerant yondashuvi til o'zlashtirish tezligi va sifati bilan bevosita bog'liq ekanini qayd etadilar [6].

Shuningdek, Vygotskiyning sotsiokultural nazariyasiga tayangan holda olib borilgan tadqiqotlar (Lantolf, 2000; Donato, 2004) til o'rganish jarayoni individual faoliyatdan ko'ra, ijtimoiy hamkorlik mahsuli ekanini asoslab beradi. Ushbu nazariyaga ko'ra, o'quvchilar o'zaro muloqot, birgalikdagi faoliyat va tajri-

ba almashinuvi jarayonida yangi til birliklarini tezroq va chuqurroq o'zlashtiradi. Bu jarayonda "yaqin rivojlanish zonasi" muhim o'rin tutib, o'quvchilar kuchliroq tengdoshlari yoki o'qituvchi ko'magida o'z imkoniyatlarini kengaytiradi [8].

Xorijiy va milliy tajribalar tahlili. Xorijiy ta'lim tizimlari tajribasi shuni ko'rsatadiki, til o'rganishda ijtimoiy muhitga asoslangan, muloqotga yo'naltirilgan yondashuvlar eng samarali metodlardan biri hisoblanadi. Masalan, Finlandiya ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish jarayoni asosan o'quvchilarning faol ishtirokiga tayangan holda tashkil etiladi. Darslarda kichik guruhlar, muammoli vaziyatlar va munozaralar keng qo'llanilib, o'qituvchi ko'proq yo'naltiruvchi va fasilitator rolini bajaradi. Bu esa o'quvchilarda mustaqil fikrlash va erkin muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi.

Singapur ta'lim tizimida esa CLIL (Content and Language Integrated Learning) yondashuvi muvaffaqiyatli joriy etilgan. Ushbu metod orqali ayrim fanlar chet tilida o'qitilib, o'quvchilarning til muhitida doimiy bo'lishi ta'minlanadi. Natijada o'quvchilar tilni amaliy faoliyat jarayonida o'zlashtiradi va ularning akademik bilimlari bilan bir qatorda kommunikativ kompetensiyasi ham rivojlanadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham so'nggi yillarda chet tillarini o'qitishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezident maktablari, ixtisoslashtirilgan va xalqaro dasturlar asosida faoliyat yuritayotgan ta'lim muassasalarida ingliz tili muhitini yaratishga qaratilgan tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Turli tanlovlar, debatlar, til klublari va xalqaro loyihalar o'quvchilarning real muloqotga kirishish imkoniyatlarini kengaytirmoqda.

Tadqiqotlar natijalari hamda xorijiy va milliy ilg'or tajribalar tahliliga tayangan holda, til o'rganish jarayonini samarali tashkil etish

uchun quyidagi amaliy tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- **Sinfda psixologik xavfsiz, do'stona va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish.** O'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifoda eta oladigan, xatolardan qo'rqmay muloqotga kirishadigan muhit til o'zlashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi tanqidiy emas, rag'batlantiruvchi munosabatni namoyon etishi, xatolarni rivojlanish omili sifatida qabul qilishi lozim. Bu esa o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va nutqiy faolligini kuchaytiradi.

- **Juftlik va guruhli ishlarni reja asosida va muntazam tashkil etish.** Juftlik va kichik guruhlarda ishlash o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda o'rganishiga imkon yaratadi. Bunday faoliyatlar orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganadi, fikr almashadi va tilni tabiiy muloqot jarayonida qo'llash imkoniga ega bo'ladi. Guruhli ishlar o'quvchilarda jamoada ishlash, mas'uliyatni bo'lishish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

- **Debatlar, loyiha ishlari, rol o'yinlari va muammoli vaziyatlardan samarali foydalanish.** Ushbu interfaol metodlar o'quvchilarning tanqidiy va ijodiy fikrlashini rivojlantirish bilan birga, real hayotga yaqin muloqot vaziyatlarini yaratadi. Debatlar orqali o'quvchilar o'z nuqtayi nazarini himoya qilishni o'rganadi, loyiha ishlari esa mustaqil izlanish va jamoaviy faoliyatni kuchaytiradi. Rolli o'yinlar va muammoli vaziyatlar esa tilni amaliy kontekstda qo'llashga yordam beradi.

- **O'quvchilarning individual qobiliyati, ehtiyoji va o'rganish uslubini hisobga olgan inklyuziv yondashuvni qo'llash.** Har bir o'quvchining o'rganish tezligi, qiziqishi va ehtiyoji turlicha bo'lgani sababli, differensial yondashuv muhim hisoblanadi. O'qituvchi topshiriqlarni murakkablik darajasi bo'yicha moslashtirishi, barcha o'quvchilarni faol ishtirok etishga

jalb qilishi zarur. Bu inklyuziv ta'lim tamoyillarini amalga oshirishga xizmat qiladi.

- **O'qituvchilarning zamonaviy pedagogik va innovatsion metodlar bo'yicha malakasini doimiy ravishda oshirib borish.** Zamonaviy ta'lim talablari o'qituvchidan doimiy o'z ustida ishlashni talab etadi. Seminarlar, treninglar, malaka oshirish kurslari va tajriba almashish jarayonlari orqali o'qituvchilar yangi metod va texnologiyalarni o'zlashtiradi. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga va dars jarayonining yanada samarali tashkil etilishiga zamin yaratadi.

Ushbu amaliy tavsiyalarni izchil va tizimli ravishda qo'llash til o'rganish jarayonining samaradorligini oshirib, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, til o'rganish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, uning samaradorligi bevosita ta'lim muhiti hamda ijtimoiy o'zaro ta'sir darajasiga bog'liqdir. Ilmiy tadqiqotlar va ilg'or pedagogik tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijobiy psixologik muhit, hamkorlikka asoslangan o'quv faoliyati va muloqotga yo'naltirilgan yondashuvlar o'quvchilarning tilni tabiiy va samarali o'zlashtirishiga xizmat qiladi. Bunday sharoitda o'quvchilar tilni faqat o'rganish obyekti sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida qabul qila boshlaydi.

Ta'lim jarayonida ijtimoiy omillarni hisobga olish o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish bilan bir qatorda, ularning tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va jamoada ishlash ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Juftlik va guruhli ishlar, debatlar, loyiha faoliyati va rol o'yinlari orqali o'quvchilar o'z fikrini asoslash, boshqalarni tinglash va o'zaro hurmat asosida muloqot qilishni o'rganadi. Bu esa ularning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shuningdek, o'qituvchining fasilitator va yo'naltiruvchi sifatidagi roli ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi tomonidan yaratilgan qo'llab-quvvatlovchi va inklyuziv muhit o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, xatolar-dan qo'rqmasdan faol ishtirok etishga undaydi. Zamonaviy pedagogik va innovatsion metod-lardan samarali foydalanish esa ta'lim jarayo-nining mazmunan boy va natijador bo'lishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, til o'rganishda ijtimoiy-muloqotga asoslangan yondashuvlarni ta'lim tizi-miga izchil joriy etish dolzarb vazifalardan biridir. Bu yondashuv nafaqat til o'zlashtirish samarador-ligini oshiradi, balki zamonaviy jamiyat talablari-ga javob bera oladigan, erkin fikrlovchi, ijtimoiy faol va raqobatbardosh shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu bois, kelgusida ta'lim jarayoni-ni tashkil etishda ijtimoiy omillarni chuqur hisob-ga olish va ilmiy asoslangan metodlardan keng foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vygotsky, L. S. Mind in Society. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. Krashen, S. The Input Hypothesis. London: Longman, 1985.
3. Long, M. The Role of the Linguistic Environment in Second Language Acquisition. In: Ritchie, W., Bhatia, T. (Eds.), Handbook of Second Language Acquisition. San Diego: Academic Press, 1996.
4. Swain, M. Communicative competence: Some roles of comprehensible input and output. Applied Linguistics, 1985, №6, pp. 235–253.
5. Ellis, R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.
6. Lightbown, P. M., Spada, N. How Languages Are Learned. Oxford: Oxford University Press, 2013.
7. Lantolf, J. P. Sociocultural Theory and Second Language Learning. Oxford: Oxford University Press, 2000.
8. Donato, R. Aspects of collaboration in pedagogical discourse. The Modern Language Journal, 2004, №88, pp. 284–299.